

Omvang en karakter van de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam

Jessica van den Toorn

Maarten Davelaar

Ahmed Hamdi

Leyla Reches

Milan van Keulen

In samenwerking met Stichting Mara,
SPIOR, SKIN-Rotterdam, Samen 010
en Convent van Kerken Rotterdam

*Verwey-
Jonker*
Instituut

Omvang en karakter van de maatschappelijke activiteiten van levensbeschouwelijke organisaties in Rotterdam

Jessica van den Toorn
Maarten Davelaar
Ahmed Hamdi
Leyla Reches
Milan van Keulen

In samenwerking met Stichting Mara,
SPIOR, SKIN-Rotterdam, Samen 010
en Convent van Kerken Rotterdam

Utrecht, juli 2020

Samenvatting

In deze rapportage beschrijven we de omvang en het karakter van religieuze en levensbeschouwelijke organisaties (lbo's) in Rotterdam en hoe en in welke mate zij zich maatschappelijk inzetten. We benoemen welke rol lbo's spelen in het leven van hun leden en bezoekers en in het leven van de Rotterdammers die zij met sociaal-maatschappelijke activiteiten ondersteunen of bij elkaar brengen. Ook brengen we in kaart hoeveel vrijwilligers hiervoor worden ingezet en wat het de maatschappij zou kosten als beroepskrachten deze activiteiten zouden uitvoeren (vervangingswaarde), of als burgers zelf deze ondersteuning zouden moeten inkopen (marktwaarde). We besteden bovendien aandacht aan de motivatie van de vrijwilligers en geven inzicht in wat dit vrijwilligerswerk bijdraagt aan sociale cohesie.

We verzamelden daartoe informatie bij 176 Rotterdamse lbo's, gingen in gesprek met vrijwilligers en beroepskrachten en zetten onze inzichten af tegen de inzichten uit de literatuur.

Consortium, klankbordgroep en begeleidingscommissie

Voor dit onderzoek sloegen het Verwey-Jonker Instituut en vijf grote Rotterdamse levensbeschouwelijke organisaties (Stichting Mara, SPIOR, SKIN-Rotterdam, Samen 010, Convent van kerken Rotterdam) de handen ineen. Het Verwey-Jonker Instituut trad op als onafhankelijk onderzoeksbureau en als penvoerder voor de opdrachtgever. De vijf Rotterdamse organisaties dachten bij alle onderdelen mee, zoals bij de fine-tuning van de vragenlijsten en het duiden van de resultaten. Bovendien hadden zij een grote rol in het bereiken van de levensbeschouwelijke verbanden en gemeenschappen en het verzamelen van gegevens over hun rol in de Rotterdamse samenleving. Daarnaast heeft een klankbordgroep drie keer meegedacht met het onderzoek, zowel in inhoudelijke als organisatorische zin. De groep bestond uit niet direct bij het onderzoek betrokken vertegenwoordigers van diverse levensbeschouwelijke groeperingen. Tot slot is het consortium tijdens het onderzoek begeleid door een begeleidingscommissie, bestaande uit medewerkers van de gemeente Rotterdam (beleid en onderzoek) en wetenschappers.

Deze rapportage is geschreven door de onderzoekers van het Verwey-Jonker Instituut. Alleen steeds in de laatste paragraaf van hoofdstuk 3 t/m 9 en in de slotbeschouwing in H10 is het gehele consortium aan het woord, waarbij we ook de input van de klankbordgroep meenemen.

De context: ontwikkelingen rond (de maatschappelijke rol van) levensbeschouwing en religie

We beginnen het rapport met een schets van de ontwikkelingen rond (de maatschappelijke rol van) levensbeschouwing en religie. De rol van religie in de Nederlandse samenleving is sterk veranderd. Het landschap van religieuze en levensbeschouwelijk geïnspireerde organisaties is in vergelijking met enkele decennia geleden ook veel diverser geworden. De religieuze betrokkenheid is over het geheel gezien afgenomen. Toch speelt religie in Nederland én Rotterdam nog steeds een belangrijke rol waar het gaat om zaken als motivatie voor vrijwillige inzet voor de samenleving en bij het bevorderen van (verschillende vormen van) sociale cohesie. Rotterdam kent in vergelijking tot verschillende andere grote(re) steden in Nederland een grote mate van levensbeschouwelijk geïnspireerde sociaal-maatschappelijke activiteiten.

Wat is de omvang en het karakter van de lbo's in Rotterdam?

Deze inventarisatie laat allereerst zien hoe uiteenlopend de omvang van lbo's in Rotterdam is: van organisaties met minder dan 100 leden tot organisaties met meer dan 1500 leden. Van minder dan 50 tot meer dan 200 vrijwilligers. En van 0 tot meer dan 10 beroepskrachten in dienst. Ruim de helft van de organisaties telt 1 tot 5 beroepskrachten. Daarbij is het opvallend dat een derde van de organisaties zonder beroepskrachten draait.

Ondanks de verschillen in schaalgrootte zien we een rode lijn in de functies die deze organisaties vervullen binnen Rotterdam. Het overgrote deel biedt informele hulp, zorg of onderlinge steun aan leden van de eigen gemeenschap, omdat er zich in die gemeenschap veel mensen in kwetsbare posities bevinden. Ook houden velen zich bezig met gemeenschapsopbouw en empowerment van de eigen groep en van andere achtergestelde groepen en met de ondersteuning van individuele Rotterdammers die buiten het blikveld van de formele instituties vallen.

De financiering van de verschillende functies van lbo's komt in de meeste gevallen van de eigen leden, bezoekers en deelnemers. Ook geeft ongeveer 39% van de organisaties aan dat ze inkomsten verkrijgen van giften uit verschillende fondsen. 17% van de lbo's geeft aan financiering van de gemeente Rotterdam te ontvangen voor maatschappelijke projecten, waarbij onderling grote verschillen waarneembaar zijn. Meestal is er rond maatschappelijke activiteiten van lbo's geen subsidierelatie met de gemeente Rotterdam.

Wat is de omvang en aard van de maatschappelijke activiteiten van de lbo's in Rotterdam?

Vrijwilligers bij de lbo's besteden naar verhouding 28% van al hun uren aan sociale en culturele activiteiten gericht op ontmoeting. Het gaat daarbij om activiteiten, diensten/bijeenkomsten en ontmoetingen die zich richten op het bevorderen van de samenwerking binnen en tussen groepen met verschillende (culturele, religieuze) achtergronden.

Vrijwilligers bij de lbo's besteden daarnaast naar verhouding 25% van al hun uren aan activiteiten op het gebied van informele zorg en ondersteuning. Daarbij gaat het met name om het ondersteunen van mensen tijdens bepaalde perioden of ingrijpende gebeurtenissen in het leven. Ook zetten lbo's zich in voor het bestrijden van armoede en voorkomen dan wel oplossen van schulden, voornamelijk door middel van het bieden van praktische begeleiding.

Lbo's kunnen hun sociaal-maatschappelijke rol alleen vervullen als de continuïteit van de inzet vanuit de betrokken gemeenschap(pen) bij de activiteiten geborgd is. Dat vraagt om bestuurlijke en coördinerende taken (intern en extern). Vrijwilligers steken hier ongeveer 18% van hun tijd in. Een deel van deze activiteiten wordt ook door betaalde krachten uitgevoerd. Ook hun religieuze/levensbeschouwelijke activiteiten zijn vaak verbonden met de maatschappelijke rol. Vrijwilligers bij de lbo's besteden ongeveer 29% van al hun uren aan religieuze activiteiten, waarvan 6% aan educatie, 19% aan bijeenkomsten en 4% aan externe communicatie en missionaire activiteiten.

Waarom doen mensen vrijwilligerswerk bij deze organisaties, wat motiveert ze?

Uit onze gesprekken met vrijwilligers is heel duidelijk geworden dat zij intrinsiek sterk gemotiveerd zijn om zich in te zetten voor anderen. De vrijwillige inzet is geheel in lijn met hun normen en waarden en vaak ook met de manier waarop ze zijn opgevoed. Deels is er ook sprake van groepsnormen die vrijwillige inzet bevorderen.

De bevindingen uit de gesprekken sluiten ook aan bij de algemene trends in vrijwilligerswerk. Een deel van de mensen voelt zich geroepen, stelt weinig of geen grenzen aan de eigen inzet en is vaak jarenlang actief. Nieuwe groepen jongere vrijwilligers zijn vaak kritischer. Zij binden zich vaak voor kortere tijd en begrenzen hun inzet vaak scherper.

Wat draagt het vrijwilligerswerk van deze Rotterdammers bij aan de sociale cohesie?

Met hun activiteiten dragen vrijwilligers van lbo's duidelijk bij aan het creëren van netwerken om mensen heen, een vangnet, een plek van ontmoeting. Ons onderzoek bevestigt de inzichten uit de literatuur dat religieuze betrokkenheid een belangrijke factor is voor de sociale samenhang in een samenleving. En daarbij heeft meer dan de helft van de lbo's oog voor zowel verbindingen binnen de eigen gemeenschap (bonding) als verbindingen tussen verschillende groepen (bridging).

Wat is de waarde van de maatschappelijke activiteiten van de lbo's in euro's?

Gemiddeld besteden vrijwilligers per levensbeschouwelijke organisatie in Rotterdam circa 27.000 uur per jaar aan maatschappelijke activiteiten. Aan de hand van twee verschillende berekeningswijzen hebben we een globale indicatie van de waarde van deze uren verkregen.

Bij de methode van de vervangingswaarde wordt gekeken wat per type activiteit de kosten (waarde) zouden zijn geweest als het door een beroepskracht zou zijn uitgevoerd. Per activiteit is daarbij gekeken door wat voor soort beroepskracht deze uitgevoerd had kunnen worden. Via de marktwaarde benadering zijn de activiteiten van vrijwilligers berekend die direct een maatschappelijke meerwaarde voor de stad hebben en waarvoor ook daadwerkelijk een (commerciële) markt bestaat.

Uitgaande van de vervangingswaarde is de totale inzet van lbo's in Rotterdam goed voor circa 195 tot 220 miljoen euro. De totale marktwaarde komt uit op circa 330 – 365 miljoen euro. Daarbij zien we grote verschillen tussen lbo's. Als gekeken wordt naar de gemiddelde waarde per organisatie zien we een berekende vervangingswaarde van circa €465.000 en een marktwaarde van €780.000 per jaar. Van belang hierbij is op te merken dat er grote verschillen bestaan tussen de organisaties en dat de weergegeven bedragen een inschatting zijn van de gemiddelde waarden per organisatie.

De berekende financiële waarden moeten dan ook vooral gezien worden als theoretische benaderingen van waardering van de werkzaamheden van de vrijwilligers. Het gaat bovendien om de waardering van de werkzaamheden sec, waarbij de maatschappelijke effecten en de achterliggende economische waarde van de impact van de verrichtte vrijwilligersdiensten (bijvoorbeeld in de vorm van gezondheidswinst van geholpen mensen) niet zijn meegenomen.

Hoe is de ontwikkeling van de maatschappelijke activiteiten en hun rendement tussen 2008 en 2018?

Vanwege methodologische keuzes zijn de resultaten uit 2008 en 2018 niet één op één te vergelijken (voor meer informatie over deze keuzes verwijzen we naar bijlage 1). Wel kunnen we de totaalcijfers globaal tegen elkaar afzetten. Zo zien we over het geheel genomen in 2018 een substantieel hogere totaalwaarde, dan op basis van de uitkomsten van de studie uit 2008 (berekende waarde van € 110-133 miljoen). De belangrijkste (en voor de hand liggende) verklaring hiervoor is dat in 2008 alleen de christelijke kerken zijn onderzocht en in de voorliggende studie is uitgegaan van alle levensbeschouwelijke en religieuze organisaties. Daar waar in 2008 in de berekening werd uitgegaan van 250-300 kerken, is er nu in 2020 uitgegaan van 400-450 organisaties.

Het gemiddelde maatschappelijk rendement van een kerk bedroeg in de studie in 2008 € 442.000, wat rekening houdend met inflatie uitkomt op circa € 590.000 in 2020, waarmee het tussen de waarden ligt die zijn berekend met de methoden van de vervangingswaarde en de marktwaarde. Als we kijken naar het gemiddeld aantal uur per organisatie zien we dat in 2008 werd uitgegaan van circa 12.000 uur aan vrijwilligersinzet met een direct maatschappelijk rendement. Dit komt overeen met de 12.500 uur die we hebben gehanteerd bij de berekening van de marktwaarde van activiteiten met een direct maatschappelijk rendement.

Hoe werken lbo's, aanbieders van zorg en welzijn en de gemeente samen in Rotterdam?

Ons onderzoek laat zien dat 39% van de lbo's samenwerkt met andere lbo's. Daarnaast is er samenwerking met scholen (19%), wijkteams/ buurtteams (17%), maatschappelijk werk (16%) en gemeente (13%). De samenwerking is veelal incidenteel of betreft een verwijfsfunctie: structurele samenwerking komt veel minder voor.

Kansen voor meer samenwerking zien lbo's en (in)formele aanbieders in zorg en welzijn vooral in elkaar kennen en elkaar waar mogelijk aanvullen en naar elkaar verwijzen. In het samenspel met (in)formele aanbieders zien de lbo's hun toegevoegde waarde vooral in de laagdrempeligheid van hun activiteiten. Mensen komen daardoor wellicht eerder in beeld, waarna lbo's kunnen doorverwijzen naar het juiste loket. Lbo's zijn ook aan minder voorwaarden en criteria gebonden en kunnen in die zin aanvullend zijn op het formele aanbod van zorg en ondersteuning. Ze hebben met andere woorden een belangrijke plek aan het begin en aan het einde van de zorgketen. Erkenning is belangrijk voor samenwerking, ook in dit onderzoek komt dat weer prominent naar voren. Maar wat betekent dat precies en betekent het voor alle gemeenschappen en organisaties hetzelfde? We stellen vast dat het beeld niet eenduidig is. Rond de informele hulp en ondersteuning die lbo's bieden is er over het algemeen waardering vanuit het stadsbestuur, althans zo ervaren de organisaties het die contact onderhouden met de Cool-singel. Maar er is een verschil tussen erkenning en waardering. Waardering betekent niet automatisch dat lbo's als gelijkwaardige en vanzelfsprekende partners in de wijk worden erkend. In dat opzicht geeft slechts 18% van de 176 lbo's aan dat ze voldoende erkenning ontvangen vanuit de gemeentelijke overheid.

Belangrijkste aanbeveling: Ga in gesprek over kansen voor samenwerking

Dit onderzoek heeft (wederom) aangetoond dat lbo's en hun vrijwilligers een zeer substantiële waarde voor de Rotterdamse samenleving creëren. Onze sterke aanbeveling is dan ook om verder met elkaar in gesprek te gaan over kansen voor samenwerking tussen lbo's en (in)formele aanbieders in de stad. We zien hierin een belangrijke rol voor de gemeente Rotterdam. Zij kunnen het gesprek tussen levensbeschouwelijke en niet-levensbeschouwelijke organisaties faciliteren, door goede en wederzijds vertrouwde intermediairs te zoeken en te ondersteunen, en door lbo's als vanzelfsprekende partij mee te nemen in gesprekken over opgaven voor de stad. Aan het einde van de slotbeschouwing formuleren we tien concrete handvatten om dit gesprek aan te gaan.

Colofon

Opdrachtgever	Gemeente Rotterdam
Auteurs	J. van den Toorn, MSc Drs. M. F. Davelaar Dr. A. Hamdi L. H. L. Reches, MSc M. F. van Keulen
Met medewerking van	Stichting Mara, SPIOR, SKIN-Rotterdam, Samen 010 en Convent van Kerken Rotterdam
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

Foto op de omslag: De Dijkwerkers - Maashaven Rotterdam: een symbolische herinnering dat Rotterdam groot is geworden door (samen) te werken. Metafoor voor hoe de stad nog altijd gedragen wordt door de inzet van velen, ongeacht afkomst of overtuiging.
Foto gemaakt door Anna Boukema (www.annaboukema.nl)

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>.

ISBN 978-94-6409-021-5

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2020.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

Deze rapportage beschrijft de omvang en het karakter van religieuze en levensbeschouwelijke organisaties (lbo's) in Rotterdam. We gaan specifiek in op de rol die lbo's spelen in het leven van hun leden en bezoekers en in het leven van de Rotterdammers die zij met sociaalmaatschappelijke activiteiten ondersteunen of bij elkaar brengen. Ook brengen we in kaart hoeveel vrijwilligersuren hiervoor worden ingezet en wat het de maatschappij zou kosten als beroepskrachten deze activiteiten zouden uitvoeren (vervangingswaarde), of als burgers zelf deze ondersteuning zouden moeten inkopen (marktwaarde). We besteden bovendien aandacht aan de motivatie van de vrijwilligers en geven inzicht in wat dit vrijwilligerswerk bijdraagt aan sociale cohesie.

In nauwe samenwerking met vijf grote Rotterdamse levensbeschouwelijke organisaties (Stichting Mara, SPIOR, SKIN-Rotterdam, Samen 010, Convent van kerken Rotterdam) verzamelden we daartoe informatie bij 176 Rotterdamse lbo's, gingen we in gesprek met vrijwilligers en beroepskrachten en zetten we onze inzichten af tegen de inzichten uit de literatuur.